

60 godina Oskarom nagrađenog crtanog filma "Surogat" Dušana Vukotića

Surogat je desetominutni crtani film za odrasle iz 1961. godine, režisera i glavnog animatora Dušana Vukotića. Film je nastao u slavnim, skromnim prostorijama *Studija za crtani film Zagreb filma* u zagrebačkoj Vlaškoj ulici. Jednostavna je to priča o trokutastom, simpatičnom debeljku koji dolazi na plažu i sve što mu treba jednostavno napuše. Između ostalog i vlastitu partnericu. Okružen artifičijelnim osobama i predmetima, u svijetu na napuhavanje, na kraju dana sve ispuhuje, uključivši i samog sebe. **Surogat** je nastao u vremenu kad su se tek počeli pojavljivati surogati ili nadomjesci za prave željene stvari. Film kao da je predvidio današnjicu u kojoj se polako gubi granica između stvarnosti i virtualnog surogata za stvarnost.

Film je bio moderno animiran, s manjim brojem sličica u sekundi, a likovi su bili geometrijski, svedeni na još reduciraniju sezansku formulu gledanja svijeta oko sebe. Cézanne, francuski slikar, rekao je kako su sve oko njega kugle, valjci i stošci, dok je za Vukotića to bio dvodimenzionalan svijet kružnica, trokuta i kvadrata. Animacija **Surogata** bila je vrlo daleko od do tada suvereno vladajuće disneyevske, nešto potpuno novo. *Život je samo san, privid, bajka*, kaže Dušan Vukotić. Tu njegovu fazu najkraće i najpotpunije definira Vicko Raspor pišući o **Surogatu**: *To nisu gegovi, to je filozofija, čitav jedan nazor na svijet*. Glazba za film, bila je također vrlo suvremena, nervozni jazz, zagrebačkog skladatelja i dirigenta Tomislava Simovića.

Osoblje koje je radilo na **Surogatu**: Dušan Vukotić (glavni animator i režiser), Zdravko Pavičić (asistent režije), Leo Fabiani i Rudolf Mudrovčić (animatori), Rudolf Sremec (scenarij), Zvonko Lončarić (slikar pozadina), Tomislav Simović (glazba), Tea Brunšmid (muzičko vodstvo), Mladen Prebil (tonski snimatelj) i Zlatko Sačer (trik snimatelj).

Surogat je po mnogočemu bio znamenit za *Zagrebačku školu crtanog filma* te je svojom animacijom i ironičnim pogledom na svijet izvršio velik utjecaj na druge autore i studije crtanog filma. Film je prikazivan i pod drugim nazivima na različitim jezicima svijeta: *The Substitute*, *Cypparar*, *Der Ersatz*, *Le Succédané*, *Surrogatto*...

Na 34. dodjeli nagrade *Oscar*, održanoj 9. travnja 1962. u dvorani Santa Monica Civic Auditorium u Santa Monici, Akademija je odala priznanje najboljim filmskim ostvarenjima premijerno prikazanim u periodu od 1. siječnja do 31. prosinca 1961. godine. *Oscara* za najbolji kratki animirani film osvojio je animirani film za odrasle **Surogat** Dušana Vukotića, što je predstavljalo jedan od najvećih međunarodnih uspjeha hrvatske kinematografije. Bio je to prvi animirani film izvan Sjedinjenih Američkih Država koji je dobio *Oscara* u kategoriji najboljeg crtanog filma. U konkurenciji te godine bio je i crtani film *Aquamania* Walta Disneya. Vukotić nije vjerovao da će dobiti nagradu, pa nije niti oputovao u Ameriku te je nagradu preuzeo predstavnik *Zagreb filma*. Sve do danas **Surogat** ostaje jedinim hrvatskim dobitnikom *Oscara*. Osvojio je i brojne druge nagrade na festivalima u Beogradu, Bergamu, Corku, San Franciscu, Oberhausenu... Prema tom kriteriju **Surogat** je danas najnagrađivaniji film proizveden u Hrvatskoj.

Dušan Vukotić (Bileća, 7. veljače 1927. – Zagreb, 8. srpnja 1998.), redatelj, scenarist, animator, crtač, karikaturist, autor stripova i filmski pedagog. Bilo mu je dvanaest godina kad je počeo Drugi svjetski rat, a četrnaest kad je rat stigao i do nas. Odlazi u partizane, ali se u ratu ne bavi puškama i smrću. On tamo crta karikature i priča bajke.

Studirao je arhitekturu u Zagrebu. Nakon Drugog svjetskog rata kao karikaturist djeluje u *Kerempuhu* (gdje 1953. objavljuje strip **Špiljo i Goljo – prehistorijski ljudi**, sjajnu anticipaciju kasnije stripovske i animacijske serije *Obitelj Kremenko* tandemom Hanna-Barbera – koji je

nekoliko desetljeća bio "zaboravljen", ali je u kulturnu povijest "vraćen" izlaganjem na velikoj retrospektivnoj izložbi **Strip u Hrvatskoj 1867. - 1985.**

Surađuje i u *Ježu, Vjesniku, Filmskoj kulturi* i dr.

Prvi kontakt s crtanim filmom ostvaruje početkom 1950-ih godina prošlog stoljeća u zagrebačkom *Duga filmu*. Debitira crtićem **Kako se rodio Kićo** (1951., s J. Sudarom) te radi kao glavni crtač i animator u **Zaćaranom dvorcu u Dudincima** (Fadil Hadžić 1952.). Pokušava stvoriti popularnog junaka Kiću, lokalno obojeni model crtane humoreske, na temeljima disneyevske antropomorfne figuracije. Pričanje bajki dobiva novu dimenziju, njegovi crteži oživljuju, postaju pokretni, a zaraza filmom nadvladava ozbiljno životno arhitektonsko usmjerenje i Vukotić se posve posvećuje animaciji.

U idućoj fazi (1954./55.) s N. Kostelcem i skupinom suradnika realizira seriju od trinaest kratkih reklamnih crtića, u kojima istražuje elemente reducirane, moderno sažete, animacije. Od prvih radova nastalih u maniri Walta Disneya brzo se okreće vlastitom izričaju i osobitoj crtačkoj morfologiji.

Po osnivanju *Studija za crtani film Zagreb filma*, 1956. realizira prvi potpuno svoj projekt **Nestašni robot**, otvarajući seriju duhovitoga i lucidnog parodiranja najpoznatijih žanrovskih kino-modela. Slijede parodije westerna (**Cowboy Jimmy**, 1957.), filma strave (**Veliki strah**, 1958.), gangsterskog filma (**Koncert za mašinsku pušku**, 1958.) i ponovno znanstvene fantastike (**Krava na mjesecu**, 1959.), zatim još crtane bajke (**Čarobni zvuci**, 1957., **Abrakadabra**, 1958.), satira (**Rep je ulaznica**, 1959.), te crtana ekranizacija nostalgičnoga čehovljevske svijeta (**Osvetnik**, 1958.). U tim djelima (surađujući s crtačima A. Marksom, B. Kolarom i Z. Grgićem, animatorima V. Jutrišom, V. Kostanjšekom, Grgićem i Kolarom, te scenografima Z. Bourekom, Z. Lončarićem, P. Štalterom, I. Voljevicom i K. Tompom) postavlja temelje svoje osobite crtane morfologije, čiji se model sastoji od bijele ili akvarelno tonirane plohe po kojoj se razigrava plošni, dinamični grafički ornament likova i dekora. Redukcija na osnovne izražajne elemente crtane morfologije (ploha kao prava medijska realnost, plošno karikirani junaci, izražajnost pokreta, dekorativna funkcija boje i svođenje vanjske slikovitosti na strukturnu sintezu) pomažu mu u formulaciji vlastitoga modernog jezika crtane morfologije, pa **Osvetnik** i **Koncert za mašinsku pušku** još i danas vrijede za remek-djela ovog područja. Za sva spomenuta ostvarenja nagrađivan je na brojnim domaćim i međunarodnim festivalima.

Kao svjetskog majstora potvrđuju ga dometi čija vanjska virtuoznost i atraktivnost prenose gledalištu autorova razmišljanja o suštinskim konfliktima suvremenog svijeta i čovjekova opstanka: **Piccolo** 1959., nagrađen u Londonu, Beogradu, Oberhausenu (za ovaj festival Vukotić 1964. stvara špicu), Corku, Karlovym Varyma, Ciudad de México itd.), **Surogat** 1961., Oscar za najbolji animirani film – prvi put dodijeljen filmu izvan SAD, nagrade u Beogradu, Bergamou, Corku, San Franciscu, Oberhausenu itd.) i **Igra** (1962., nagrađen u Beogradu, Annecyju, Londonu, Oberhausenu, Mannheimu, Corku, Cannesu, Melbourneu, Pragu, Milanu, San Franciscu itd.).

Nastavljajući eksperimentalno preplitanje animiranih i igranofilmskih elemenata, realizira filmove **Mrlja na savjesti** (1968., nagrađen u Corku), **Opera Cordis** (1968., nagrađen u Beogradu, Atlanti, Mamaji itd.), **Ars gratia artis** (1970., nagrađen u Beogradu, Atlanti, Londonu itd.), **Gubecziana** (1974., nagrađen u Beogradu), **Skakavac** (1975.) i dr.

Dušan Vukotić snimio je i tri cjelovečernja igrana filma, **Sedmi kontinent** (1966.), opet bajkovitu metaforu o novom svijetu koji stvaraju djeca, a utemeljen je na igri, ljubavi, razumijevanju i miru, **Akcija stadion** (1977.), koji aktualizira revolucionarnu prošlost, opet s porukom da je budućnost svijeta jedino moguća ako se gradi na toleranciji i prihvatanju različitosti te **Gosti iz galaksije** (1981.), bajkovitu znanstvenu fantastiku, a i za njih je nagrađivan na festivalima u Puli, Trstu, Teheranu.

Predavao je filmsku režiju na *Akademiji dramske umjetnosti u Zagrebu*, a bavio se i teorijom animacije. Nagradu za životno djelo dobio je na *Svjetskom festivalu animiranog filma – Animafest Zagreb* 1994. godine.

Uz veliki autorski prinos bavio se i problemima struke i kulture općenito, bio je duboko uronjen u tokove kulturnog i društvenog života, a za svoju je djelatnost dobio i *Nagradu grada Zagreba Vladimir Nazor*, i druge.

Svoj posljednji film **Dobro došli na planet zemlju** napravio je 1993., pokazavši njime da je u dobroj formi. Vukotić je započeo pripreme za veliku češko-hrvatsku animirano-igranu koprodukciju koju nije stigao dovršiti. Umire od infarkta 8. srpnja 1998.

Lila Melita Andres Vukotić (13. travnja 1923., Zagreb – 29. lipnja 2017., Bol na Braču), supruga Dušana Vukotića, glumica poznata po ulozi u filmu **Ne okreći se, sine**, do svoje je smrti čuvala kip Oscara, kao i ostalih 145 suprugovih nagrada. Nakon njezine smrti nagrade su darovane Muzeju grada Zagreba.

Animirani film Surogat na poveznici

<https://www.youtube.com/watch?v=zb0PA-TaS4g>